

บทที่ 2

ลักษณะชายฝั่งและการทำประมงชายฝั่ง

2.1 ลักษณะภูมิศาสตร์ของชายฝั่งทะเลของประเทศไทย

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชายฝั่งทะเลไทย ประเทศไทยตั้งอยู่บนคาบสมุทรอินโดจีนตอนล่างซึ่งมีชายฝั่งทะเล 2 ด้าน คือ ชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยและชายฝั่งด้านอันดามัน¹

2.1.1 ชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย

ชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยมีความยาวประมาณ 1,785 กิโลเมตร อ่าวไทย เป็นอ่าวที่อยู่ในทะเลจีนใต้ มหาสมุทรแปซิฟิก ล้อมรอบด้วยประเทศไทย มาเลเซีย กัมพูชา และเวียดนาม จุดเหนือสุดของอ่าวไทย ตรงปากแม่น้ำเจ้าพระยา เรียกว่า อ่าวประวัติศาสตร์ รูปตัว ก. ต่างชาติเรียกว่า อ่าวกรุงเทพฯ อ่าวไทยมีพื้นที่ 300,858.76 ตารางกิโลเมตร เขตแดนของอ่าวไทยกำหนดด้วยเส้นที่ลากจากแหลมกาเมา (แหลมญวน) ทางตอนใต้ของเวียดนาม ไปยังเมืองโกตาบารูในชายฝั่งมาเลเซีย ซึ่งอยู่ห่างกัน 381 กิโลเมตร ชายฝั่งทะเลอ่าวไทยทอดยาว 1,840 กิโลเมตร มีความลึกเฉลี่ย 45 เมตร ซึ่งถือว่าตื้นมาก จุดที่ลึกที่สุดลึกเพียง 80 เมตร จึงทำให้การแลกเปลี่ยนระหว่างน้ำจืดกับน้ำเค็มเป็นไปอย่างเชื่องช้า น้ำจืดจำนวนมากที่ไหลมาจากแม่น้ำต่างๆ ทำให้น้ำทะเลในอ่าวไทยมีระดับความเค็มต่ำ 3.05-3.25% และมีตะกอนสูง บริเวณที่ลึกกว่า 50 เมตร มีความเค็มสูงกว่านี้ 3.4% ซึ่งเกิดจากน้ำทะเลที่ไหลเข้ามาจากทะเลจีนใต้ แม่น้ำสายหลักที่น้ำในแม่น้ำไหลลงสู่อ่าวไทย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา รวมแม่น้ำท่าจีนที่แยกสาขาออกมาแม่น้ำแม่กลองที่ไหลลงสู่อ่าวแม่กลอง จ.สมุทรสงคราม และแม่น้ำตาปี ที่ไหลลงสู่อ่าวบ้านดอน จ.สุราษฎร์ธานี น้ำจืดในอ่าวไทยทำให้เกิดแนวปะการังที่สวยงาม สถานที่ดำน้ำที่ได้รับความนิยม เช่น

¹วิชาญ ศิริชัยเอกวัฒน์, “ยุทธศาสตร์การประมงทะเลของไทย”, (เอกสารงานวิจัยส่วนบุคคลดีเด่น ลักษณะวิชาการเศรษฐกิจ หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชน วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2539), น.7.

เกาะสมุย และเกาะเต่าใน จ.สุราษฎร์ธานี ทรัพยากรธรรมชาติที่พบในอ่าวไทย คือ น้ำมันและแก๊สธรรมชาติ²

รายชื่อจังหวัดของประเทศไทยที่มีชายฝั่งติดกับอ่าวไทย เรียงทวนเข็มนาฬิกา จากชายแดนกัมพูชาที่จังหวัดตราด วกขึ้นอ่าวไทยตอนตัว ก. แล้วลงไปจนจรดชายแดนมาเลเซียที่จังหวัดนราธิวาส³ ดังนี้ 1.ตราด⁴ 2.จันทบุรี⁵ 3.ระยอง⁶ 4.ชลบุรี⁷ 5.ฉะเชิงเทรา⁸ 6.สมุทรปราการ⁹ 7.กรุงเทพมหานคร¹⁰ 8.สมุทรสาคร¹¹ 9.สมุทรสงคราม¹² 10.เพชรบุรี¹³ 11.ประจวบคีรีขันธ์¹⁴ 12.ชุมพร¹⁵ 13.สุราษฎร์ธานี¹⁶ 14.นครศรีธรรมราช¹⁷ 15.สงขลา¹⁸ 16.ปัตตานี¹⁹ 17.นราธิวาส²⁰

²โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้, การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน: กรณีศึกษาจากชุมชนชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บริษัทเฟื่องฟ้าพรินติ้ง, 2545), น.85 -100.

³เฟื่องอ่าง.

⁴เฟื่องอ่าง.

⁵เฟื่องอ่าง.

⁶เฟื่องอ่าง.

⁷เฟื่องอ่าง.

⁸เฟื่องอ่าง.

⁹เฟื่องอ่าง.

¹⁰เฟื่องอ่าง.

¹¹เฟื่องอ่าง.

¹²เฟื่องอ่าง.

¹³เฟื่องอ่าง.

¹⁴เฟื่องอ่าง.

¹⁵เฟื่องอ่าง.

¹⁶เฟื่องอ่าง.

¹⁷เฟื่องอ่าง.

¹⁸เฟื่องอ่าง.

¹⁹เฟื่องอ่าง.

²⁰เฟื่องอ่าง.

2.1.2 ชายฝั่งทะเลด้านอันดามัน

ลักษณะของชายฝั่งทะเลอันดามัน โดยมีชายฝั่งทะเลอันดามันด้านตะวันตกของประเทศไทยเป็นเขตซึ่งติดต่อกับทะเลอันดามัน มีความยาวประมาณ 700 กิโลเมตร ประกอบด้วยพื้นที่ของจังหวัดต่างๆ ได้แก่ จังหวัดระนอง จังหวัดพังงา จังหวัดกระบี่ จังหวัดภูเก็ต จังหวัดตรัง และจังหวัดสตูล โดยไหล่ทวีป (Continental shelf) มีความยาวกว้างออกจากชายฝั่งระนองประมาณ 108 กิโลเมตร และกว้างขึ้นอีกเมื่อไปทางตอนใต้ โดยมีความกว้างออกจากชายฝั่งจังหวัดสตูลประมาณ 130 กิโลเมตร²¹

ตลอดชายฝั่งมีความอุดมสมบูรณ์ มีผลผลิตเบื้องต้นค่อนข้างสูง เพราะมีป่าชายเลนกระจายอยู่ทั่วไป คุณภาพน้ำทะเลจากจังหวัดระนองไปถึงจังหวัดภูเก็ตมีลักษณะเป็นแบบทะเลเปิด ได้รับอิทธิพลจากทะเลภายนอก ความเค็มจึงค่อนข้างสูงถึง 32-33 ส่วนใน 1,000 ส่วน ส่วนทางใต้จังหวัดภูเก็ตลงไปถึงจังหวัดสตูลคุณภาพน้ำเป็นลักษณะแบบชายฝั่ง เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากบนฝั่งมากกว่า ความเค็มอยู่ที่ 29-32 ส่วนใน 1,000 ส่วน²²

ฝั่งทะเลอันดามันได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – ตุลาคม ซึ่งมีกำลังรุนแรงกว่าลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – เมษายน ทั้งยังได้รับอิทธิพลจากน้ำขึ้นน้ำลงแบบน้ำคู้ (Semi-diurnal) คือ มีน้ำขึ้นและน้ำลงสลับกันสองครั้งในรอบหนึ่งวัน และประกอบด้วยน้ำเกิด spring tide และน้ำตาย neap tide สลับกันทุก 14 วัน ในช่วงน้ำเกิดระดับน้ำขึ้นสูงสุดและลงต่ำสุดต่างกันอยู่ในช่วง 2.8 -3 เมตร ส่วนช่วงที่น้ำตายระดับน้ำดังกล่าวจะต่างกันประมาณ 1 เมตร²³

2.1.3 ชายฝั่งทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งน้ำกร่อยที่มีการเปลี่ยนแปลงความเค็มของน้ำตามฤดูกาล และกระแสน้ำขึ้นลงของน้ำทะเล สัตว์น้ำที่พบจึงมีหลากหลายทั้งสัตว์น้ำเค็ม สัตว์น้ำกร่อยและ

²¹ www.environet.com

²² เฟื่องอ้าง.

²³ สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง กรมประมง, การศึกษาทรัพยากรประมงและการเปลี่ยนแปลงประชากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา: กรณีศึกษาจากเครื่องมือประมง 3 ชนิด. (เอกสารวิชาการ ฉบับที่ 18, 2539) ,น.1-2.

สัตว์น้ำจืด ประเภทกุ้ง ปลา หมึกและปู ทำให้พบรายงานชนิดของสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลามาก บ้างน้อยบ้างตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาลและปีที่ทำการสำรวจ เพื่อให้เกิด ความเข้าใจในทรัพยากรสัตว์น้ำของทะเลสาบสงขลา และการเปลี่ยนแปลงของประชากรสัตว์น้ำ ในแต่ละช่วงเวลาที่ผันแปรไปตามสภาพการณ์ของธรรมชาติ จึงได้ดำเนินการศึกษาทรัพยากร ประมงและการเปลี่ยนแปลงประชากรสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาเป็น กรณีศึกษาจากเครื่องมือ ประมงที่สามารถจับสัตว์น้ำได้จำนวนมากทั้งชนิดและปริมาณ จำนวน 3 ชนิด คือ ไช้หน้ โพงพาง และข่าย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงองค์ประกอบของชนิดในประชากรสัตว์น้ำ ความหลากหลาย พันธุ์ (diversity) และความเท่าเทียมหรือความเสมอภาคของสัตว์น้ำ (equitability or evenness) ในแต่ละช่วงเวลา ตลอดจนโครงสร้างประชากรสัตว์น้ำ (community structure) และความ คล้ายคลึงกัน (similarity) ของกลุ่มสัตว์น้ำในแต่ละเดือน แต่ละชนิด ประชากรสัตว์น้ำที่ เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพธรรมชาติของทะเลสาบสงขลา ทั้งในด้านองค์ประกอบของชนิด ขนาด สัตว์น้ำ การแพร่กระจาย การรวมกลุ่มของสัตว์น้ำ ตลอดจนความหลากหลายในแต่ละช่วงเวลา ข้อเท็จจริงต่างๆ ที่ได้รับจากการศึกษาจะเป็นข้อมูลพื้นฐานทางทรัพยากรสัตว์น้ำอันสำคัญ ที่ สามารถนำไปพิจารณาใช้ในการบริหารทรัพยากร ทั้งนี้เพราะว่าเมื่อจะทำการพัฒนาใดๆ จำเป็นต้องทำความเข้าใจกับข้อมูลพื้นฐานของทรัพยากรในแหล่งน้ำนั้นๆ ก่อนการตัดสินใจ ดำเนินการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีผลกระทบต่อคุณภาพของทรัพยากรในธรรมชาติน้อย ที่สุด²⁴

ทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลสาบเปิดติดต่อกับอ่าวไทย ตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้น จึงมี 2 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน ฤดูร้อนอยู่ระหว่างกลางเดือนกุมภาพันธ์ ถึงกลางเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนมี 2 ช่วง ช่วงแรกได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ระหว่างกลางเดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคม ช่วงนี้มีปริมาณฝนน้อย ฤดูฝนช่วงหลังระหว่างกลางเดือนตุลาคมถึง กลางเดือนกุมภาพันธ์ได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นช่วงที่มีฝนตกชุก หนาแน่นของทุกปี ศูนย์อุตุนิยมวิทยาฝั่งตะวันออก 2535-2539 ตามลักษณะทางกายภาพและ คุณสมบัติทางฟิสิกส์และเคมีของน้ำ สามารถแบ่งทะเลสาบออกได้เป็น 3 ระบบใหญ่ คือ ทะเล น้อย ทะเลหลวงหรือทะเลสาบตอนใน และทะเลสาบสงขลาตอนนอก (Siri and Pairoj) 1988 จากทิศเหนือสู่ทิศใต้โดยแต่ละบริเวณมีลำคลองเชื่อมต่อกันและติดต่อกับอ่าวไทยที่ปากทะเลสาบ ในเขตจังหวัดสงขลา เป็นผลให้คุณสมบัติด้านความเค็มของน้ำเปลี่ยนแปลงตามการขึ้นลงของ ทะเลและน้ำจืดที่ไหลมาจากทะเลน้อย และลำคลองน้ำจืดต่างๆ ตลอดจนปริมาณน้ำฝนที่ตก

²⁴ เฟื่องอ้าง.

ลงมาการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นวัฏจักรตามฤดูกาลทำให้เพลงก็otonชนิดต่างๆ มีความซุกซมต่าง ฤดูกาลขึ้นอยู่กับความเค็มของน้ำและปริมาณน้ำจืดที่เข้ามาผสม ทำให้สัตว์น้ำมีความแตกต่าง ของชนิดตามฤดูกาลด้วย²⁵

2.2 การทำประมงชายฝั่ง

2.2.1 ความหมายของการทำประมงชายฝั่ง

นักวิชาการด้านการประมง ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าประมงชายฝั่งทะเลไว้หลาย ความหมาย ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของการทำประมงชายฝั่งในแต่ละประเภท เช่น เมอร์ดอด 2519 ได้ให้คำจำกัดความของการทำประมงทะเลพื้นบ้านว่า เป็นการประมงขนาดเล็กซึ่งใช้เครื่องมือ ประเภทต่างๆ แตกต่างจากประมงเชิงพาณิชย์ เป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำโดยเฉพาะ เช่น ใช้วนตา ห้างเพื่อจับปลาอินทรี และปลาจะละเม็ด ใช้วนตาถี่เพื่อจับปลากะตัก และปลาหลังเขียว ได้ จำแนกประมงพื้นบ้านชายฝั่งออกเป็น 2 พวกคือ เรืออวนลากขนาดเล็กกว่า 14 เมตร อวนลาก คานถ่าง อวนลากปลากะตัก อวนติด อวนซุน เครื่องมือประจำที่ต่างๆ เช่น เบ็ด, เบ็ดยาว, ลอบ ฯลฯ²⁶ ดร.วีระวัฒน์ หงสกุล ได้ให้ความหมายของชาวประมงทะเลพื้นบ้านว่า “เป็นชาวประมงที่ อาศัยและทำการประมงด้วยเครื่องมืออย่างๆ แบบดั้งเดิม เช่น อวนติดตา อวนอบ เบ็ด อวนทับตลิ่ง ลอบ ฯลฯ เรือก็ใช้เรือเล็กๆ และส่วนใหญ่ไม่มีเครื่องการทำประมงก็ทำอยู่โดยรอบหมู่บ้าน²⁷

หากพิจารณาคำจำกัดความหรือความหมายของการทำประมงทะเลพื้นบ้าน จะพบว่า เมอร์ดอด จะให้ความหมายของการทำประมงทะเลชายฝั่งไว้กว้างกว่า ดร.วีระวัฒน์ หง สกุล เมื่อเปรียบเทียบกับลักษณะของเครื่องมือในส่วนที่เป็นอวนลากคานถ่าง อวนลากขนาดเล็กกว่า 14 เมตร อวนซุนซึ่งเป็นเครื่องมือที่ฝ่าย สถิติการประมงกรมประมง ได้จัดไว้เป็นเครื่องมือประมง พานิชย์ ดังนั้นหากมองภาพในส่วนนี้ ทำให้เห็นได้ว่าการประมงชายฝั่ง ตามความหมายของเม ออร์ดอด มีความหมายกว้างกว่าและทำให้เห็นภาพของชาวประมงชายฝั่งตามความหมายที่มีสภาพ เศรษฐกิจที่ดีกว่าการทำประมงทะเลชายฝั่งตามความหมายของ ดร.วีระวัฒน์ หงสกุล ที่ใช้

²⁵ เพิ่งอ้าง.

²⁶ ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, “อนาคตประมงไทย”, รายงาน การสัมมนาร่วมภาครัฐบาลและภาคเอกชน, (4-6 มิถุนายน 2530), น.370.

²⁷ เพิ่งอ้าง.

เครื่องมือ จำพวก แห เบ็ด และลอบ แต่อย่างไรก็ตามเพื่อความสะดวกในการกำหนดนโยบายและเป้าหมายในการดำเนินงานศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (ศ.ป.ช) ได้ให้คำจำกัดความใหม่ของประมงชายฝั่งทะเลพื้นบ้านว่า “ผู้ประกอบอาชีพประมงที่ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก ใช้เรือยาวขนาดไม่เกิน 10 เมตร ขนาดเครื่องยนต์ไม่เกิน 30 แรงม้า ทำการประมงไม่ไกลจากชายฝั่งมากนักเฉลี่ยห่างจากฝั่งไม่เกิน 5 กิโลเมตร²⁸

คำจำกัดความนี้ทำให้มองภาพและขอบเขตของการประมงทะเลพื้นบ้านได้ชัดเจน และมีขอบเขตแคบเข้า โดยยึดถือแรงงานที่ใช้ทำการประมงต้องเป็นแรงงานในครอบครัว ใช้ขนาดของเรือ เครื่องยนต์ และประสิทธิภาพในการทำประมงเป็นตัวกำหนดว่าจะเป็นการประมงทะเลพื้นบ้าน หรือเป็นการประมงทะเลพาณิชย์

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงทะเลชายฝั่งที่ใช้ในหมู่บ้านประมงทะเลชายฝั่ง ฝ่ายสถิติการประมง กรมประมง หน่วยงานได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ประเภทอวนลอย ประกอบด้วย อวนลอยปลาจระเม็ด อวนลอยกุ้ง อวนลอยปู อวนลอยปลากระบอก อวนลอยปลาทุ อวนลอยปลากะพง อวนลอยปลากูเรา อวนลอยปลากุแร อวนลอยปลาตาบลาว อวนลอยปลายทราย อวนลอยปลากด อวนลอยหมึก และอวนลอยปลาอื่นๆ²⁹

2. ประเภทเครื่องมือเคลื่อนที่ ประกอบด้วย แหหมึกที่ใช้ไฟล่อ แหอื่นๆ รัวระรูน ช้อนต่างๆ เรือผีหลอก อวนอื่นๆ และเครื่องมือเคลื่อนที่อื่นๆ³⁰

3. ประเภทเบ็ด ประกอบด้วย เบ็ดราว เบ็ดตก จันนะ³¹

4. ประเภทเครื่องมือประจำที่ ประกอบด้วย ลอบหมึก ลอบปู ลอบปลา ไชมาน โพงพาง โปะระ ละมู และเครื่องมือประจำที่ต่างๆ³²

²⁸ เฟื่องอ้าง.

²⁹ วิทยา อามรณ์, เครื่องมือประมงแบบทำลายล้างที่ภาคใต้, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เฟื่องฟ้าพรินติ้ง จำกัด, 2545) , น. 59.

³⁰ กรมประมง , กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ , (www.fisheries.go.th)

³¹ เฟื่องอ้าง.

³² นางสาวอนุดร กฤษณะพันธุ์, “ชนิดและปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้จากการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้าน อำเภอสทิงพระ จังหวัดตรัง,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์การประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2539), น.4.

2.2.2 วิธีการทำประมงชายฝั่ง

การทำประมงชายฝั่งเป็นการทำประมงโดยใช้เครื่องมือขนาดเล็กที่ได้รับอนุญาตให้ใช้และทำได้ วิธีการทำประมงชายฝั่ง อาจทำได้ 2 แบบ คือ

1. ทำโดยเครื่องมือประมงประเภทเคลื่อนที่ (Movable fishing gears) เป็นเครื่องมือประมงที่สามารถนำออกไปจับสัตว์น้ำยังแหล่งประมงได้และใช้เครื่องมือเคลื่อนที่ติดตามฝูงปลาได้ เช่น อวนลาก อวนล้อม เบ็ดตวัด และฉมวก เป็นต้น

2. เครื่องมือประมงประเภทประจำที่ (Stationary fishing gears) คือ เครื่องมือที่ติดตั้งอยู่กับที่ เพื่อรอให้ฝูงปลาหรือสัตว์น้ำเข้ามาติดขัง โป๊ะ โพงพาง รั้วโซ่มาวน เป็นต้น และมีเครื่องมือบางประเภทมีลักษณะเป็นเครื่องมือประจำที่ชั่วคราว เช่น ลอบ อวนติดตา และเบ็ดราว เป็นต้น เพราะสามารถเคลื่อนย้ายไปติดตั้งตามแหล่งทำการประมงต่างๆ ได้³³

เรือประมงที่ใช้เป็นเรือประมงขนาดเล็ก ขนาดความยาว 8-10 เมตร ใช้เครื่องยนต์ 5-10 แรงม้าออกทำการประมงไม่ไกลจากฝั่งมากนัก เพราะมีข้อจำกัดในทางเครื่องมือและเรือที่มีขนาดเล็ก หากออกไปทำการประมงนอกชายฝั่งทำให้เกิดอันตรายได้³⁴

2.2.3 พื้นที่การทำประมงชายฝั่ง

การทำประมงชายฝั่ง ชาวประมงจะทำการประมงไม่เกินรัศมี 5 กิโลเมตร ทั้งฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามันพื้นที่การทำประมงชายฝั่งส่วนใหญ่ ชาวประมงจะใช้พื้นที่ทั้งบนบกคือในส่วนของหาดและส่วนของฝั่งใช้ทำกิจกรรมหลังจากที่กลับมาจากทะเลแล้ว นำทรัพยากรที่ได้มาจัดการแยกเพื่อนำไปใช้หรืออาหารต่อไป ส่วนพื้นที่การทำประมงชายฝั่งทะเลอีกส่วนหนึ่งกิจกรรมอยู่ที่การทำในทะเลชายฝั่งออกไปประมาณไม่เกิน 5 กิโลเมตร จากฝั่งทะเลซึ่งสภาพทางภูมิศาสตร์ ของชายฝั่งทะเลฝั่งอันดามันและฝั่งอ่าวไทย มีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง จึงทำให้พื้นที่ในการทำประมงชายฝั่งทั้ง 2 ฝั่งนั้น ย่อมแตกต่างกันไปด้วย กล่าวคือ หากพิจารณาจากลักษณะพื้นที่ทาง

³³สิทธิพันธ์ ศิริรัตนชัย, เอกสารประกอบการสอนวิชาเทคโนโลยีการประมงเบื้องต้น มหาวิทยาลัยบูรพา, น. 215 – 220.

³⁴เจต พิมลจินดา, กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนประมงในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง : กรณีศึกษาอ่าวพังงา, (เอกสารประจำภาคหลักสูตรวิทยาลัยการทัพเรือ รุ่นที่ 33 สถาบันวิชาการทหารเรือชั้นสูง, 2544), น.8-12.

ภูมิศาสตร์ของชายฝั่งทะเลทั้ง 2 ด้าน ไม่ว่าจะเป็นชายฝั่งอันดามัน หรือ ชายฝั่งอ่าวไทยซึ่งมีชุมชนชาวประมงชายฝั่งอาศัยอยู่ และมีการทำประมงกันเป็นส่วนใหญ่ จะเห็นความแตกต่างกัน ซึ่งพื้นที่ทำการประมงชายฝั่งของฝั่งอ่าวไทยจะมีพื้นที่ในการทำประมงชายฝั่งที่มากกว่าฝั่งอันดามัน เพราะชายฝั่งอ่าวไทยเป็นชายฝั่งที่มีน้ำตื้นจึงทำให้เขตน้ำลงต่ำสุดห่างจากฝั่งมากขึ้น ทำให้พื้นที่การทำประมงชายฝั่งยาวออกไป สู่ทะเลลึกได้มากขึ้นเพราะเส้นแบ่งการทำประมงระหว่างเรือประมงขนาดใหญ่และประมงชายฝั่งกลับยาวออกไปนับจากฝั่ง เพราะหากออกไปทำประมงในรัศมีที่ไกลกว่านี้อาจจะเกิดอันตรายกับเครื่องมือการทำประมงและต่อชาวประมงเอง เพราะเครื่องมือและเรือในการทำประมงชายฝั่งมีขนาดเล็ก หากมีคลื่นลมแรงจะเกิดอันตรายได้³⁵

2.2.4 ผู้ประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง

ผู้ประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง คือ ผู้ที่ตั้งชุมชนอาศัยอยู่ชายฝั่งทะเลและมีความต้องการใช้ทรัพยากรในทะเลสำหรับการดำรงชีวิต เราจึงเรียกชุมชนดังกล่าวว่าชุมชนชาวประมง ชุมชนเหล่านี้อาศัยอยู่รอดด้วยความสมบูรณ์ของทะเล เพราะการเลือกที่จะตั้งชุมชนอยู่ริมฝั่งทะเลนั้นจุดหมายสำคัญอยู่ที่การประกอบอาชีพประมง³⁶ โดยจะตั้งหมู่บ้านตามสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิต เช่น แถบริมขอบทะเลอ่าวไทย ตามเกาะชายฝั่งในมหาสมุทรอินเดีย แถบอ่าวภูเก็ตทะเลอันดามัน หมู่บ้านประมงชายฝั่งทะเลเกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพโดยตรง เพราะชาวประมงจะเลือกจับสัตว์น้ำที่เหมาะสมแล้วจึงตั้งบ้านเรือนอยู่แถบริมทะเลนั้น เพื่อสะดวกในการออกทะเลทุกวัน และสะดวกในการนำเรือเข้าออกเมื่อเวลาออกจับสัตว์น้ำ และนำขึ้นฝั่งเพื่อว่าไปจำหน่ายเป็นสินค้า หมู่บ้านจะขยายตัวไปตามความยาวของชายฝั่งทะเลการเลือกหมู่บ้านเหล่านี้มักจะพยายามหลบหลุมมรสุมโดยหาที่ตั้งที่เป็นอ่าว มีภูเขากำบังหรือมีหมู่ต้นไม้ใหญ่บังลม เช่น ดงมะพร้าว ดงแสม และป่าโกงกาง เพื่อทำหน้าที่เป็นแนวต้านลม³⁷ จากลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวประมงดังกล่าว จึงเป็นการย้ำว่าชาวประมงชายฝั่งได้อาศัยความสมบูรณ์ของทะเล เป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตและการอยู่อาศัย โดยไม่ได้คำนึงว่ารูปลักษณะของบ้านเรือนจะมีลักษณะสวยงามหรือไม่อย่างไรเพียงแต่ให้อยู่ใกล้ทะเลและสะดวกในการทำประมงชายฝั่ง

³⁵ เฟิงอ๋าง.

³⁶ เฟิงอ๋าง.

³⁷ ที่ดินชายทะเลและพื้นที่ชายฝั่งทะเล, สารานุกรมไทยฉบับเยาวชน, เล่มที่ 13

2.2.5 เครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงชายฝั่ง

เครื่องมือประมงชายฝั่งที่ใช้กันอยู่ทั่วไปตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพอจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. อวนลอยกุ้ง 3 ชั้น (trammel net) เป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่มุ่งจับกุ้งทะเลเป็นอวนลอยหน้าดิน (drift bottom gill net) ใช้จับกุ้งเป็นหลัก ชาวประมงจะใช้อวน 8-13 ผืนต่อกันเป็นชุด ผืนหนึ่งๆ จะมีส่วนประกอบคือ³⁸

เนื้ออวนประกอบด้วยอวน 3 ผืน เนื้ออวนชั้นนอกเป็นอวนไนลอนขนาดเส้นด้ายเบอร์ 210 d/6 ขนาดตา 11.25 เซนติเมตร ลึก 16 ตา เนื้ออวนชั้นในเป็นอวนเอ็น ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.2 มิลลิเมตร ลึก 60 ตาเย็บติดกัน โดยตาอวนชั้นนอก 1 ขนาดเส้นด้ายเบอร์ 250 d/6 ขนาดตา 5 เซนติเมตร เย็บติดทั้งด้านบนและล่างด้านละ 2 ตา³⁹

เชือกคร่าวบนและเชือกคร่าวล่าง ใช้เชือกโพลีเอทที่เส้นขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4 มิลลิเมตร และ 2.5 มิลลิเมตรตามลำดับ โดยใช้เชือกคร่าวล่างอย่างละ 2 เส้น เย็บประกบกัน เชือกคร่าวบนยาว 47 เมตร เชือกคร่าวล่างยาว 48.5 เมตร⁴⁰

ลูกกะสง เป็นแบบพลาสติกเส้นผ่านศูนย์กลาง 3.8 เซนติเมตร ผูกติดกับสายคร่าวบนห่างกันลูกละ 49.5 เซนติเมตร อวนผืนหนึ่งใช้ 95 ลูก⁴¹

ลูกตะกั่วขนาด 10 กรัม ผูกติดกับสายคร่าวล่างห่างกันลูกละ 20.5 เซนติเมตร อวนผืนหนึ่งใช้ 285 ลูก⁴²

วิธีการทำประมง วางอวนในเวลากลางวันของช่วงน้ำใหญ่ คือช่วงขึ้น 12 ค่ำ ถึงแรม 4 ค่ำ และแรม 12 ค่ำ ถึงขึ้น 4 ค่ำ โดยจะวางอวนลอยขวางกระแสน้ำไว้ประมาณ 30 นาที ถึง 1 ชั่วโมงจึงกู้อวน วันหนึ่งชาวประมงจะวางอวน 4 ถึง 6 ครั้ง⁴³

³⁸ เจต พิมลจินดา, *อ่าวแล้ว เชิงอรรถที่ 40*, หน้าเดียวกัน

³⁹ เพิ่งอ่าว.

⁴⁰ เพิ่งอ่าว.

⁴¹ เพิ่งอ่าว.

⁴² เพิ่งอ่าว.

⁴³ เพิ่งอ่าว.

2. อวนจมปู เป็นเครื่องมือที่มุ่งจับปูม้าเป็นสัตว์น้ำเป้าหมายหลัก

เป็นอวนจมน้ำดิน (Set bottom gill net) ใช้จับปูม้าซึ่งเป็นสัตว์น้ำเป้าหมาย ชาวประมงจะใช้อวนประมาณ 10-20 ผืน นำมาติดต่อกันเป็นชุด ผืนหนึ่งๆ มีส่วนประกอบ คือ เนื้ออวน เป็นเนื้ออวนเอ็นขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.25 มิลลิเมตร โดยมีขนาดตา 10 เซนติเมตร ลึก 13-14 ตา ยาว 188-250 เมตร เชือกคร่าวบนและเชือกคร่าวล่างเป็นเชือกโพลีเอทิลีน ขนาด 112 เมตร โดยใช้เชือกคร่าวบนและเชือกคร่าวล่างอย่างละ 2 เส้น เย็บประกบกัน⁴⁴

ลูกกระสง เป็นแบบพลาสติก เส้นผ่านศูนย์กลาง 3.8 เซนติเมตร ผูกติดกับสายคร่าวบน ห่างกันลูกละ 5-6 เซนติเมตร อวนผืนหนึ่งใช้จำนวน 14-20 ลูก⁴⁵

ลูกตะกั่ว หนักลูกละ 10 กรัม ผูกติดกับสายคร่าวล่างห่างลูกละ 48-108 เซนติเมตร อวนผืนหนึ่งใช้ 104-209 ลูก⁴⁶

ลูกถ่วง ใช้ก้อนอิฐหรือซีเมนต์น้ำหนักลูกละ 300-500 กรัม ผูกติดกับสายคร่าวล่าง ห่างกันลูกละ 10 เมตร⁴⁷

วิธีการประมง อวนจมปูทำการประมงในเวลากลางคืน โดยจะวางในช่วงเย็นให้อวนอยู่กับที่โดยใช้หินขนาดใหญ่ยึดไว้ให้อวนวางตามกระแสน้ำ วันรุ่งขึ้นจึงทำการกู้อวนแล้วนำไปปลดสัตว์น้ำออกบนฝั่ง อวนจมปูสามารถทำการประมงได้ตลอดทั้งปี โดยจะวางอวนในช่วงน้ำตาย คือ ขึ้น 5 ถึงขึ้น 12 ค่ำ และแรม 5 ค่ำ ถึงแรม 12 ค่ำ มีแหล่งทำการประมงในบริเวณชายฝั่งน้ำลึกประมาณ 3 ถึง 10 เมตร ผืนท้องทะเลเป็นทรายหรือทรายปนโคลน⁴⁸

3. อวนลอยปลาเห็ดโคน เป็นอวนลอยปลาหน้าดินที่มีปลาเห็ดโคน เป็นปลาเป้าหมายหลัก

ใช้จับปลาเห็ดโคนเป็นสัตว์น้ำเป้าหมาย วางเป็นอวนลอยหน้าดิน ซึ่งชาวประมงจะใช้อวน 4-10 ผืน นำมาต่อเป็นชุดเพื่อทำการประมง อวนแต่ละผืนประกอบด้วย เนื้ออวนเป็นอวนเอ็นขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.25 มิลลิเมตร ขนาดตา 2.8 เซนติเมตร ลึก 25 ตา ยาว 180 เมตร⁴⁹

⁴⁴ ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงทะเลอ่าวไทยตอนล่าง , www.smdec.com

⁴⁵ เพ็ญอ้าง.

⁴⁶ เพ็ญอ้าง.

⁴⁷ เพ็ญอ้าง.

⁴⁸ เพ็ญอ้าง.

⁴⁹ เจต พิมลจินดา, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 40, หน้าเดียวกัน.

เชือกคร่าวบนและเชือกคร่าวล่าง เป็นเชือกโพลีเอททีลีน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4 และ 2-2.5 มิลลิเมตร ตามลำดับ โดยใช้เชือกคร่าวบนและคร่าวล่างอย่างละ 2 เส้น เย็บประกบกัน เชือกคร่าวบนยาว 129-136 เมตร เชือกคร่าวล่างยาว 130-140 เมตร⁵⁰

ลูกกะสงเป็นแบบพลาสติกเส้นผ่าศูนย์กลาง 3.8 เซนติเมตร ผูกติดกับสายคร่าวบน ห่างกันลูกละ 116-160 เซนติเมตร อวนผืนหนึ่งใช้ 85-111 ลูก⁵¹

ตะกั่วหนักลูกละ 10 กรัม ผูกติดกับสายคร่าวล่างห่างกันลูกละ 28-30 เซนติเมตร อวนผืนหนึ่งใช้ 428-494 ลูก⁵²

วิธีการทำประมง วางอวนในน้ำประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วจึงกู้อวนเพื่อปลดสัตว์น้ำ⁵³

4. อวนรุน เป็นเครื่องมือประมงที่ใช้อวนลักษณะคล้ายถุง ปากอวนประกบกับคันรุน ติดตั้งบริเวณหัวเรือ จับสัตว์น้ำโดยวิธีผลักไปข้างหน้าด้วยเครื่องยนต์หรือแรงคน ให้เคลื่อนที่ในแนวราบอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สัตว์น้ำที่อยู่ด้านหน้าใกล้ปากอวนเข้ามาติดอยู่ที่ก้นอวน เครื่องมือประมงนี้ 54 ปากอวนจะเป็นสามเหลี่ยมเอนตามคันรุน หลักการจับสัตว์น้ำเหมือนเครื่องมือประมงอวนลาก มีข้อจำกัด คือ ไม่สามารถทำการประมงในระดับน้ำลึกเกินกว่า 15 เมตรได้ เว้นแต่จะใช้คันรุนและเรือที่ยาวมาก ข้อจำกัดอีกประการหนึ่ง คือ ไม่สามารถใช้ทำประมงบริเวณที่พื้นทะเลที่มีสิ่งกีดขวางได้น้ำที่ทำให้อวนฉีกขาดได้ เครื่องมือนี้ชาวประมงนิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะบริเวณทะเลใกล้ปากแม่น้ำ อ่าวน้ำตื้น และบริเวณชายหาดที่มีกุ้งและเคยชุกชุม อวนรุนที่ใช้เรือกลผลักดันเครื่องมืออวนให้เคลื่อนที่ขณะทำการจับสัตว์น้ำ เป็นเครื่องมือที่พัฒนาขึ้นมาจากอวนรุนชนิดที่ใช้แรงคนที่เรียกว่า ระวัง หรือ ชิป สัตว์น้ำที่เป็นเป้าหมายหลักของเครื่องมือชนิดนี้ คือ กุ้งทะเลทุกชนิด ปลากะตักชนิดตัวแบน หมึกและเคย แต่เนื่องจากปากอวนกางออกเป็นรูปสามเหลี่ยม และเปิดสูงมาก จึงทำให้จับสัตว์น้ำชนิดอื่นๆ ที่อาศัยบริเวณเดียวกันได้ด้วย⁵⁵

5. อวนลอยปลาทุ เป็นอวนลอยขนาดเล็กที่มุ่งจับปลาทุเป็นหลักขนาดของอวนเล็กกว่าอวนลากมาก ขนาดตาอวนก็มีขนาดเล็กเพียง 1-2 เซนติเมตร มีสัตว์น้ำเป้าหมายคือกุ้งทะเล

⁵⁰ เฟื่องอ้าง.

⁵¹ เฟื่องอ้าง.

⁵² เฟื่องอ้าง.

⁵³ เฟื่องอ้าง.

⁵⁴ วิทยา อภรณ์ , อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 35.

⁵⁵ กรมประมง , กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (www. fisheries.go.th)

แต่ในขณะเดียวกันก็จับเอาสัตว์น้ำอื่นๆ ทั้งขนาดเล็กและใหญ่ขึ้นมาด้วย จึงจัดเป็นเครื่องมือที่ทำลายพันธุ์สัตว์น้ำและก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับเครื่องมือพื้นบ้านชนิดอื่นๆ⁵⁶

เครื่องมือชนิดนี้ชาวประมงนิยมใช้กันมาก มีทั้งแบบอวนเอ็น และแบบอวนไถล่อน ส่วนใหญ่นิยมใช้แบบอวนเอ็น ซึ่งมีทั้งแบบที่ทำการประมงบริเวณพื้นทะเล และแบบที่ทำประมงบริเวณผิวน้ำ จำนวนคน 2 - 3 คน จังหวัดที่พบมาก ได้แก่ จังหวัดเพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร นครศรีธรรมราช สงขลา และกระบี่ เรือและอุปกรณ์ เรือประมงขนาด 6 - 11 เมตร เครื่องยนต์ 5 - 2 แรงม้า 57 อวนยาว 400 - 1,200 เมตร อวนที่ใช้มีสองแบบ คือ แบบอวนเอ็น ใช้จับปลาทุกลักษณะ เป็นอวนเอ็น ขนาดเบอร์ 0.20 ลึก 50, 100, 200 ตา ขนาดตา 45, 47 หรือ 50 มิลลิเมตร ท่อนพวงอวนใช้ท่อนพลาสติกขนาดเล็ก เส้นผ่าศูนย์กลาง 3.80 เซนติเมตร หนา 2.20 เซนติเมตร ผูกกับคร่าวบนห่างกัน 55 - 93 เซนติเมตร คร่าวล่างใช้ตะกั่วถ่วงขนาด 10 กรัม/ลูก ผูกห่างกัน 30 - 64 เซนติเมตร ส่วนชนิดที่ใช้ทำการประมง บริเวณผิวน้ำจะเพิ่มท่อนพลาสติกกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 เซนติเมตร ผูกห่างกันประมาณ 18 เมตร ตลอดผืนอวน แบบอวนไถล่อนใช้อวนไถล่อนสี่เหลี่ยม ขนาดเบอร์ 210d/4 หรือ 6 ขนาดตา 44 หรือ 47 มิลลิเมตร ลึก 100, 200 หรือ 250 ตา ซึ่งลึกกว่าอวนแบบแรก ท่อนพวงอวนเป็นท่อนพลาสติกชนิดกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 10 เซนติเมตร ผูกติดคร่าวบนห่างกัน 7 - 8 เมตร บางรายใช้ท่อนพลาสติกขนาด 3.80 เซนติเมตร หนา 2.20 เซนติเมตร ช่วยเสริมโดยผูก ห่างกัน 80 เซนติเมตร น้ำหนักถ่วงคร่าวล่างใช้เนื้ออวนไถล่อนผสม ขารานเหมือนอวนลอยปลาอินทรี ลึก 10 ตา ขนาดตา เท่ากับของเนื้ออวน วิธีทำการประมง แบบอวนเอ็น ชนิดทำการประมงบริเวณพื้นทะเล หรืออวนจม ส่วนใหญ่ใช้ทำการประมงในเวลากลางวัน เริ่มตั้งแต่เช้ามีดเป็นต้นไป ส่วนชนิด ที่ใช้ทำการประมงบริเวณผิวน้ำนิยมวางอวน ในเวลาเย็นใกล้ค่ำ หรือเช้ามีด แหล่งทำการประมงน้ำลึก 5 - 20 เมตร อวนจะถูกปล่อยเป็นแนวตรงมีท่อนบอกแนวอวนหัวท้าย แต่ถ้าเป็นชนิดอวนจมจะยึดให้อยู่กับที่ด้วยน้ำหนักถ่วงขนาด 5 - 7 กิโลกรัม คร่าวล่าง อวนสัมผัสพื้นทะเล จะปล่อยผืนอวนทิ้งไว้นาน 1 - 2 ชั่วโมง จึงกู้อวน หรืออาจวางอวนใหม่อีกครั้งหนึ่งแล้วแล่นเรือกลับเข้าฝั่ง ส่วนแบบอวนไถล่อนใช้ทำการประมงปลาทุกระดับใกล้ผิวน้ำในเวลากลางคืนช่วงเดือนมืด โดยปล่อยอวนในตอนเย็นใกล้ค่ำ ซึ่งเป็นช่วงที่ปลาเริ่มเปลี่ยนระดับการว่ายน้ำจากใกล้พื้นทะเลมาเป็นผิวน้ำ ปล่อยผืนอวนล่องลอยตามกระแสน้ำนาน 1 - 3 ชั่วโมง จึงกู้อวน และแล่นเรือกลับเข้าฝั่ง หากมีปลาชุกชุมอาจวางอวนในช่วงเช้ามีดอีกครั้งหนึ่ง

⁵⁶ เพิ่งอ้าง.

⁵⁷ เพิ่งอ้าง.

6. ลอบปลากะรัง เป็นลอบขนาดเล็กมุ่งจับปลากะรังโดยเฉพาะปลากะรังดอกแดง เพื่อนำไปเลี้ยงต่อในกระชัง หรือส่งขายให้กับผู้ประกอบการเพาะเลี้ยงต่อไป นอกจากเครื่องมือพื้นบ้านดังกล่าวแล้ว ยังมีเครื่องมือขนาดเล็กอื่นๆ อีกหลายชนิด เช่น เบ็ดตกปลา แร่วปู เป็นต้น ที่นิยมกันในอ่าวพังงา แต่ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องมือเพื่อการยังชีพในครัวเรือน⁵⁸

2.3 ความสำคัญของการทำประมงชายฝั่ง

2.3.1 ชีวิตของชาวประมง

การทำประมงชายฝั่งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวประมงเป็นอย่างมาก เพราะการทำประมงชายฝั่งนั้นเป็นการใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก เช่นในการออกทำการประมงในแต่ละวัน โดยเฉลี่ยการทำประมงพื้นบ้านจะใช้เวลาแรงงานในครอบครัวประมาณ 2-3 คน เช่น พ่อซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ขับเรือบุตรชายจะคอยเป็นผู้ช่วยในการปล่อยยวนหรือเบ็ดหลังจากเสร็จภารกิจที่ต้องทำในทะเลแล้วภรรยาจะเป็นผู้แบกปลา ปู หรือกุ้ง ที่ได้จากทะเลนำมาขายหรือไปบริโภคและเป็นการทำวันต่อวัน รายได้จากการขายปลาหรือของทะเลใช้เลี้ยงครอบครัวเป็นวันไป ชาวประมงชายฝั่งจึงไม่มีกำลังพอที่จะจ้างแรงงานภายนอกครอบครัวมา การประมงชายฝั่งในลักษณะนี้จึงมีความสำคัญต่อชาวประมงเป็นอย่างมาก เพราะโดยส่วนใหญ่ชุมชนชาวประมงเหล่านี้ทำการประมงเพื่อการเลี้ยงชีพหรือประมงเพื่อการยังชีพ ซึ่งจะแตกต่างจากการทำประมงในเชิงพาณิชย์ที่ทำเพื่อแสวงหากำไรเป็นปัจจัยหลัก จึงได้ทำทุกวิถีทางที่จะได้มาซึ่งกำไรและชาวประมงในเชิงพาณิชย์นี้แรงงานโดยส่วนใหญ่จะมาจากการจ้างแรงงานจากภายนอก มีใช้คนในครอบครัวชาวประมง เช่น ชาวแรงงานจากพม่า ลาว กัมพูชา

การทำประมงชายฝั่งจึงมีความสอดคล้องกับหลักการผลิตของเศรษฐกิจชาวนาซึ่งมีพื้นฐานอยู่ที่การใช้แรงงานและเป็นการประมงเพื่อการยังชีพซึ่งจะแตกต่างจากการประมงพาณิชย์ที่ทำการประมงเพื่อแสวงหากำไร เป็นเศรษฐกิจครอบครัวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประกันการบริโภค

⁵⁸ เจต พิมลจินดา, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ 40, หน้าเดียวกัน.

มิใช่เพื่อแสวงหากำไร ชุมชนชายฝั่งทะเลจึงเห็นความสำคัญของการทำประมงชายฝั่งมากกว่าที่จะประกอบอาชีพอื่น⁵⁹

2.3.2 ผู้บริโภคอาหารทะเล

บริเวณชายฝั่งเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยธาตุอาหารของพืชและสัตว์⁶⁰ จึงเป็นแหล่งห่วงโซ่อาหารในระบบนิเวศน์ ทำให้บริเวณดังกล่าวมีผู้ประกอบการอาชีพการทำประมงอย่างกว้างขวาง สอดคล้องกับความนิยมในการบริโภคอาหารทะเลที่เพิ่มสูงขึ้น ผู้บริโภคอาหารทะเลจึงมีทางเลือกในการบริโภคมากขึ้น เนื่องจากมีผู้บริโภคจำนวนหนึ่งที่มักจะเลือกบริโภคอาหารทะเล ซึ่งอุดมไปด้วยคุณค่าทางอาหาร การทำประมงชายฝั่งมีลักษณะเป็นการใช้เรือประมงขนาดเล็ก ใช้เครื่องมือทำประมงขนาดเล็ก นิยมออกเรือไปทำการประมงในเวลากลางคืนและกลับเข้าสู่ฝั่งในเวลาเช้าจึงทำให้ได้อาหารทะเลที่สดใหม่ไม่ผ่านการแช่แข็ง ยังคงคุณค่าทางอาหารอย่างครบถ้วน ซึ่งต่างกับการทำประมงพาณิชย์ที่มักจะออกเรือไปเป็นเวลาแรมเดือน เมื่อจับสัตว์น้ำได้ก็จะแช่แข็งไว้ทำให้ได้อาหารทะเลที่ไม่สดใหม่ ดังนั้นการประมงชายฝั่งจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้บริโภคที่เลือกบริโภคอาหารทะเลจากการทำประมงชายฝั่งที่จะได้คุณค่าทางอาหารที่ดีกว่า

2.3.3 เศรษฐกิจชุมชนชายฝั่ง

การประมงชายฝั่งมีลักษณะเป็นประกอบอาชีพในครัวเรือน ใช้แรงงานของคนในครัวเรือน จึงสามารถสร้างรายได้ให้กับทุกคนในครอบครัว ทำให้อยู่ภาวะที่จะพึ่งพาตัวเองได้ และเมื่อทุกคนในครอบครัวมีรายได้ก็ย่อมส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนชายฝั่งดีตามไปด้วย นอกจากนี้พื้นที่ชายฝั่งทะเล มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเศรษฐกิจของประเทศเพราะนอกจากที่ดินชายฝั่งทะเลจะมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่ามากมาย เช่น ก๊าซธรรมชาติ น้ำ แร่ธาตุ อาหาร ชายหาด และทัศนียภาพ

⁵⁹ กองเลขาการสมพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้, องค์กรประชาชนระดับรากหญ้าและข้อเสนอทางนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง, (โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้, 2545), น. 10.

⁶⁰ สนใจ หะวานนท์ และจิระศักดิ์ ชูความดี, ระบบนิเวศป่าชายเลนของประเทศไทยและทิศทางการจัดการ, ([http:// www. ds.ac.th – mangrove 3 .htm](http://www.ds.ac.th-mangrove3.htm))

อันดามัน ยังเป็นพื้นที่สำคัญของโครงข่ายคมนาคมที่เป็นประตูเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย ดังนั้นพื้นที่ชายฝั่งทะเลจึงเป็นฐานเศรษฐกิจที่ผลิตสินค้าต่างๆ มากมาย ที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม แหล่งพาณิชย์กรรม และแหล่งท่องเที่ยว⁶¹ ผลผลิตสัตว์น้ำมากกว่าครึ่งหนึ่งได้มาจากการประมงทะเล (ร้อยละ 69.6) รองลงไปเป็นส่วนที่ได้จากการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง(ร้อยละ 17.4) ซึ่งมีกุ้งเป็นสำคัญ นอกนั้นเป็นผลผลิตประมงที่ได้จากการทำประมงน้ำจืด⁶² และพบว่าปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ส่วนใหญ่แล้วเป็นปลาหน้าดินมากกว่าปลาน้ำ⁶³ พื้นที่ชายฝั่งยังเป็นแหล่งทำประมงและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่มีความสำคัญในการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับประเทศ สินค้าประมงเป็นสินค้าเกษตรอันดับต้นๆ ของประเทศไทยถือเป็นผู้ผลิตสินค้าประมงส่งออกเป็นอันดับสามของโลกที่ทำรายได้เข้าประเทศโดยเฉลี่ยเกือบ 2 แสนล้านบาทต่อปี⁶⁴ จากสถิติข้อมูลการส่งออก ปี 2547-2549 พบว่าไทยมีรายได้จากการส่งออกสินค้าประมงถึง 179,029 ล้านบาท และในปีที่ 2550 การส่งออกสินค้าประมงมีรายได้ทั้งสิ้น 192,881 ล้านบาท⁶⁵ ซึ่งนอกจากจะเป็นสินค้าประมงขั้นปฐมแล้วยังมีการส่งออกสินค้าประมงแปรรูปในลักษณะของการบรรจุกระป๋องและแปรรูปอื่นๆ ทำให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการทำประมงอีกหลายประเภท เช่น โรงงานบรรจุกระป๋องอาหารทะเล โรงงานปลาป่นห้องเย็น โรงงานน้ำปลา โรงงานแปรรูปขนาดเล็กในการทำเค็ม ตากแห้ง นึ่ง ย่าง รมควัน⁶⁶ มีการนำวัตถุดิบป้อนโรงงาน ทำให้เกิดการลงทุนภาคอุตสาหกรรม มีการจ้างงานและการกระจายรายได้ให้กับชุมชน ส่งผลต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ทำให้ประเทศได้รับการพัฒนาประชาชนจึงมีความเป็นอยู่ที่ดี

⁶¹ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง , “ความสำคัญของพื้นที่ชายฝั่งทะเล” , แผนการจัดการความรู้ ,.

⁶² ศูนย์สารสนเทศ กรมประมง, “สถิติปริมาณและมูลค่าผลผลิตสัตว์น้ำ” , กรมประมง, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, .

⁶³ วิชาญ ศิริชัยเอกวัฒน์ , อ้างแล้ว เชียงรริที่ 7 ,น. 26

⁶⁴ www.naewna.com

⁶⁵ กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (www.fisheries.go.th)

⁶⁶ เรืองโร โตกฤษณะ , “ทรัพยากรประมงทะเลไทยกับนโยบายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” , เอกสารทางวิชาการหมายเลข 4 , โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำร่างแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (สถาบันวิจัยสังคม:มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ,2548) ,น. 24

2.3.4 สังคมชุมชนชายฝั่ง

เนื่องจากการทำประมงชายฝั่งนั้น ชุมชนชายฝั่งต้องพึ่งพาทรัพยากรประมงชายฝั่งสืบเนื่องมาจากการประกอบการประมงชายฝั่งที่สร้างรายได้ให้กับทุกคนในครอบครัวทำให้บุตรหลานหรือสมาชิกในครัวเรือนไม่ต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานต่างจังหวัดหรือชุมชนอื่น และเมื่อทุกคนในชุมชนมีงานทำ ก็ส่งผลทำให้เป็นปัญหาสังคมหรืออาชญากรรมในชุมชนลดน้อยลง

การประมงทะเลชายฝั่งเป็นส่วนสำคัญในด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เนื่องจากเป็นแหล่งผลิตอาหารโปรตีนที่สำคัญของชาวชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญ และเป็นอาชีพของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลของอ่าวไทยและทะเลอันดามันรวม 24 จังหวัด ชาวประมงทะเลชายฝั่งจึงเป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่ของชาวประมงทะเล⁶⁷ ดังจะเห็นได้จากเศรษฐกิจของสังคมชายฝั่งย่อมพึ่งพิงการทำประมงเป็นปัจจัยหลักเช่น อาชีพการทำประมงชายฝั่งทะเลก่อให้เกิดอาชีพอื่นอีกหลายอาชีพ เช่น การแปรรูปอาหารทะเล ค้าขายอาหารทะเล ทำร้านอาหาร รับจ้างขนส่งอาหารทะเลทำให้ชุมชนชายฝั่งทะเลมีเศรษฐกิจที่ดีและพึ่งพาตนเองได้ในระดับหนึ่ง

2.4 ปัญหาของการทำประมงชายฝั่ง

2.4.1 การรุกรานพื้นที่การทำประมงโดยประมงขนาดใหญ่

ประมงขนาดใหญ่จะทำการประมงอยู่ห่างจากฝั่งเพื่อจับสัตว์น้ำหน้าดิน แต่ต่อมาเมื่อทรัพยากรสัตว์น้ำหน้าดินเสื่อมโทรมลงอันเกิดจากการทำการประมง แบบทำลายของประมงขนาดใหญ่จึงทำให้ประมงขนาดใหญ่รู้ลึกลับเข้ามาทำการประมงในบริเวณเขตหวงห้ามจากขอบน้ำชายฝั่ง 3 กิโลเมตร จับเอาสัตว์น้ำเศรษฐกิจไปใช้ประโยชน์จนทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำ และพื้นที่การทำประมงชายฝั่งลดลงประกอบกับการที่ประเทศเพื่อนบ้านประกาศเศรษฐกิจจำเพาะ (Exclusive Economic Zone) และบังคับใช้กฎหมายในเขตดังกล่าว ในช่วงทศวรรษที่ 1970 ส่งผลให้พื้นที่การ

⁶⁷ ศูนย์พัฒนาการประมงแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, “อนาคตประมงไทย” รายงานผลการสัมมนาร่วมภาครัฐบาลและภาคเอกชน (4-6 มิถุนายน 2530), น. 383.

ทำประมงของไทยลดลงชาวประมงจำนวนมากถูกผลักดันให้กลับเข้ามาทำประมงในเขตน่านน้ำไทยโดยเฉพาะพื้นที่ชายฝั่ง⁶⁸

2.4.2 ชายฝั่งถูกทำลาย

เมื่อการทำประมงของไทยมีการพัฒนามากขึ้นโดยการใช้เครื่องมือประมงทันสมัย ใช้เรืออวนลาก เรืออวนรุน อวนล้อมจับปลา และเครื่องมืออื่นๆ ซึ่งสามารถกวาดจับปลาได้ที่ละมากๆ แต่การเก็บเกี่ยวทรัพยากรสัตว์น้ำด้วยวิธีการเหล่านี้เป็นการทำลายทรัพยากรที่มากกว่าธรรมชาติจะผลิตขึ้นมาทดแทนให้ทัน และที่สำคัญก็คือ การประมงพาณิชย์ทันสมัยเหล่านี้ได้ใช้เครื่องมือทำการประมงใน “แนวปะการังธรรมชาติ” ที่บริเวณชายฝั่งซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย แหล่งหลบภัยและแหล่งอาหารของสัตว์น้ำหลายชนิด และทำลายแหล่งปะการังธรรมชาติให้ลดไป ผลที่ตามมาก็คือ ปริมาณสัตว์น้ำลดลงเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการทำลายระบบนิเวศทางทะเลทำให้สภาพแวดล้อมทางทะเลนั้นเกิดความเสื่อมโทรม⁶⁹ การทำลายระบบนิเวศย่อมส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่อาหารที่อยู่ในระบบนิเวศนั้นโดยทั้งถึงกันยกตัวอย่างเช่นแหล่งพืชทะเลซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของห่วงโซ่อาหารการใช้เครื่องมือประมงตามที่กล่าวมาเป็นการทำลายแหล่งพืชได้ทะเล เมื่อไม่มีพืชหรือหญ้าทะเลก็จะทำให้สัตว์ทะเลที่กินหญ้าทะเลตายลงเมื่อเป็นเช่นนี้ก็ทำให้สัตว์อื่นตายลงด้วยเนื่องจากไม่มีอาหาร⁷⁰

2.4.3 ผลผลิตมีมูลค่าต่ำ

เนื่องจากการทำประมงชายฝั่งในปัจจุบันนี้ได้ทำการประมงแบบทำลายจึงทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำที่จับขึ้นมาได้มีจำนวนน้อยลงและไม่ได้ขนาดตามที่ตลาดต้องการ สาเหตุเกิดจากการที่ชาวประมงนิยมการจับปลาโดยหวังเพียงเพื่อให้ได้จำนวนมากๆ แต่ไม่ได้คำนึงถึงชนิด

⁶⁸ จุมพต สายสุนทร , “ผลกระทบของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ปี ค.ศ.1982 ต่อการทำประมงน่านน้ำไกลของประเทศไทย” ,วิจัยเสริมหลักสูตร , 14 มกราคม 2525

⁶⁹ วิชาญ ศิริชัยเอกวัฒน์ , อ่างแล้ว เขิงอรรถที่ 7.

⁷⁰ ภาคภูมิ วิชาญศิริวัฒน์ , “ทะเลและทรัพยากรชายฝั่งกับชีวิตที่ต้องการการคุ้มครอง” ,วารสารป่ากับชุมชน , ปีที่ 10 ฉบับที่18 (2546).

และขนาดของปลา เมื่อปฏิบัติอยู่เช่นนี้เป็นเวลานานจึงทำให้ชาวประมงจับสัตว์น้ำได้น้อยและไม่ได้ขนาดตามที่ตลาดต้องการจึงทำให้สินค้าประมงที่นำขึ้นมานั้นมีมูลค่าต่ำ

2.4.4 มลภาวะที่เกิดขึ้นจากชุมชนประมงชายฝั่ง

ชุมชนประมงชายฝั่ง โดยส่วนใหญ่จะตั้งรกรากบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งทะเลและนำเรือที่ใช้เป็นเครื่องมือในการทำประมงนั้นจอดไว้บริเวณใกล้กับบ้านพักอาศัย เมื่อเกิดการซ่อมบำรุงเรือประมงหรือเครื่องมือในการทำประมงจึงทำให้ชาวประมงจึงได้ทิ้งวัสดุที่ไม่ใช้แล้วอย่าง เช่น น้ำมันเครื่อง หรือขยะต่างๆ อยู่ตามริมฝั่ง รวมถึงขยะที่เกิดขึ้นจากชุมชนชาวประมง เมื่อขยะได้ถูกทิ้งตามแนวชายฝั่งทะเลจึงทำให้น้ำในบริเวณนั้นเกิดการเน่าเสีย สัตว์น้ำที่อยู่บริเวณชายฝั่งไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ เช่น ชุมชนประมงชายฝั่ง อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นชุมชนประมงชายฝั่งขนาดใหญ่ มีเรือที่ใช้ประกอบอาชีพประมง ประมาณ 150 ลำ⁷¹ หลังจากชาวประมงได้กลับมาจากการหาปลาแล้ว เมื่อทำการซ่อมหรือเปลี่ยนถ่ายน้ำมันหล่อลื่นเครื่องยนต์ ชาวประมงก็จะทิ้งคราบน้ำมันที่ไม่ใช้แล้วนั้นลงสู่ทะเล จึงก่อให้เกิดมลภาวะอย่างรุนแรง

2.4.5 เครื่องมืออุปกรณ์ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

เครื่องมืออุปกรณ์ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ชาวประมงชายฝั่งใช้เครื่องมืออุปกรณ์ที่ไม่ทันสมัยเป็นเครื่องมืออุปกรณ์ที่ผลิตขึ้นมาอย่างง่าย ๆ เช่น อวนลอยกึ่ง 3 ชั้น อวนจมปู อวนลอยปลาเห็ดโคน อวนลอยปลาทุ ลอบปลากะรัง อันเป็นปัญหาสำคัญของชาวประมงเนื่องจากเมื่อทรัพยากรสัตว์น้ำมีจำนวนลดลงมากแล้ว ทำให้จับสัตว์น้ำได้จำนวนน้อยลงไม่พอแก่การยังชีพ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องซื้อเครื่องมือที่ทันสมัยยิ่งขึ้น เพื่อให้จับสัตว์น้ำได้ตามความต้องการเพื่อการดำรงชีวิต

⁷¹ กองเลขาการสมพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้, “องค์กรประชาชนระดับรากหญ้าและข้อเสนอทางนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง”, โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ พ.ศ.2545, หน้า18.